

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ З ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто ідеї філософії людиноцентризму як нової стратегії розвитку суспільства, її актуальність в умовах модернізації вищої освіти, зокрема, під час підготовки магістрів з педагогіки вищої школи. Визначено особливості проектування освітнього середовища вищого навчального закладу на засадах компетентнісного підходу, який передбачає визначення особистісного та соціально інтегрованого результату.

Ключові слова: людиноцентризм, освітнє середовище вищого навчального закладу, підготовка магістрів з педагогіки вищої школи.

Постановка проблеми

Сучасна техногенна цивілізація, яка дала світу значні досягнення, водночас, призвела до виникнення загрози у існуванні людства, кризи духовності як кризи суспільства та нерозв'язаності проблем людини. В умовах глобалізації, зростання прагматизму і практицизму, економізації і фінансизації всіх сфер життя людство здатне вижити, лише відтворивши і поставивши в центр свого існування систему абсолютних цінностей. ХХІ століття, як зазначав відомий вчений, письменник, гуманіст Д. Ліхачов, повинно стати «століттям людини».

Осмислення сутності людини завжди було актуальною проблемою для філософії, педагогіки, психології. Аналіз природи людини свідчить про те, що майже кожен філософ пов'язував її сутність з тією чи іншою ознакою. Наприклад, Арістотель вбачав у людині політичну істоту, що розкриває й реалізує свою природу лише в державі. Фома Аквінський підкреслював божественну сутність людини, наголошуючи на притаманній людині єдності душі й тіла. На його думку, людина — це істота, що перебуває між світом тварин і світом ангелів. М. Монтень підносив ідею рівності людей у суспільстві. Він вважав, що душі імператорів і черевичників скроєні на один копил. Р. Декарт пов'язував сутність людини з її мисленням: «Мислю — значить існую». За тлумаченням Ламетрі, людина — це машина, що має двигун, відповідні механізми тощо. І. Кант підкреслював моральний характер у сутності людини. Г. Гегель вважав її духовною істотою, продуктом світового розуму. Й. Фіхте стверджував, що головна ознака людини полягає в її діяльності. Л. Фейербах вбачав у людині природну істоту, суть якої визначається шанобливим ставленням до ближнього. К. Маркс сутність людини визначав сукупністю суспільних відносин, М. Бердяєв вбачав у ній духовну істоту, сутність і глибина якої обумовлюється рівнем її свободи [3, 55].

Виклад основного матеріалу

Однобічне розуміння сутності людини, світу й суспільства (раціоналізм) порушило їхню єдність і гармонійний розвиток. На думку дослідників Н. Бусової, А. Кураєва, К. Войтили, людина, яка позбавлена морально-духовних підвалин існування, втрачає свою цілісність та в своєму існуванні розпадається на безліч соціальних ролей, носієм яких вона є. При цьому пластичність внутрішніх взаємозв'язків, що характеризує «відкриті» суспільства, приводить до динамічності соціальних функцій та поведінкових нормативів людини. Негативним наслідком цього стає невизначеність моральних цінностей і як наслідок — криза духовності, втрата смислу власного буття, деформація особистості і порушення її соціалізованості (Ф. Фукуяма) [5].

Вихід із цієї ситуації полягає «...в переході до нової парадигми розвитку, коли не технології, не економіка, а людина в її новій якості стане метою і смислом прогресу. Людиноцентризм — нова стратегія поступу суспільства, в основі якої не накопичення матеріальних благ і цінностей, а орієнтація на цінності духовні, на знання, культуру, науку, без яких життя втрачає сенс і перспективу» [4, 9].

Філософія людиноцентризму приймає і взаємодіє не з будь-якою філософією, а лише з тією, що орієнтована на виявлення внутрішніх, глибинних основ буття людини. Це, насамперед, стосується української «філософії серця», кордоцентризму Г. Сковороди, П. Юркевича, Д. Чижевського, сутність якої

складає екзистенціально-антропологічний підхід, характерний для національного мислення [2]. Людиноцентризм актуалізує гуманістичні тенденції, відхід від раціоналізованих прагматичних імперативів у сучасну епоху.

Як зазначає президент НАПН України, академік В. Кремень, філософія людиноцентризму — не просто чергове філософське і антропологічне вчення, а перетворення філософування із гуманістичних міркувань як таких на новий тип метафілософії і світогляду, безпосередньо дотичних до вищих смислів буття, які діють через життя і живе мислення. Звертаючись до проблем духовності, моральності і єдності внутрішнього світу людини, людиноцентризм як принцип цілісного розуміння особистості відповідає пошукам сучасної соціально-філософської думки. Він передбачає осмислення феномена людини у Всесвіті: філософське тлумачення свободи і водночас суспільної та індивідуальної відповідальності людини за схвалення рішень та наслідки своїх вчинків перед сучасними й майбутніми поколіннями, філософське осмислення аксіологічних принципів буття людини, специфічної ментальності та багато інших аспектів філософського осмислення сучасного буття природи і сутності природи людського буття [4]. Людиноцентризм відповідає вимогам і запитам сучасної постіндустріальної цивілізації, котра потребує людину знаючу, творчу, ініціативну і водночас інноваційно мислячу.

Актуальність філософії людиноцентризму обумовлено необхідністю побудувати концепцію нової демократичної держави, демократичного суспільства, основою якого має стати самоорганізація і саморозвиток складових його елементів, наявність зворотного зв'язку між особистістю та державою. Характерною рисою людиноцентризму є прагнення знайти підхід, в якому цілісність внутрішнього світу людини забезпечує взаємозв'язок особистості й суспільства.

Філософія педагогічної освіти України, як і філософія освіти загалом, особливо у сучасний період становлення в ній національних вітчизняних традицій у галузі освіти, науки і культури має детермінуватися загальною філософсько-світоглядною проблематикою. Виходячи з розуміння актуальності і важливості ідеї людиноцентризму, вважаємо, що саме вона має стати підґрунтям проектування освітнього середовища під час підготовки магістрів з педагогіки вищої школи, яке слугуватиме забезпеченню умов для саморозвитку, самоорганізації та самореалізації особистості у професійній діяльності, творчості та інших формах діяльності, які вона сама свідомо для себе вибирає. Це дасть змогу розглядати навчання магістрантів у вищому навчальному закладі як процес вироблення особистістю власної екзистенціальної позиції, концептуальної схеми діяльності, розвитку у них умінь і бажання вчитися, готовності до роботи в умовах, що швидко змінюються.

Сучасний фахівець щонайбільше орієнтований на уміння самостійно навчатися, творчо ставитися до вирішення професійних проблем, грамотно використовувати всі сучасні джерела інформації, мати високу ділову культуру, що дає змогу йому здійснювати універсальну високопродуктивну діяльність на своєму робочому місці. Тому перед системою вищої освіти актуалізується завдання створення такого соціокультурного і технологічного середовища, що забезпечує процес саморозвитку особистості, фахівця і громадянина.

Специфічність і якісна своєрідність змісту навчання майбутніх педагогів вищої школи визначається тим, що їх навчання відбувається на основі вже наявної професійної освіти, яка виконує роль базової, та наявності педагогічного досвіду (відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» — не менше двох років). Тому добір змісту, застосовування форм, методів і технологій навчання, організація освітнього процесу мають відповідати вимогам андрагогіки, принципам самонавчання і самоорганізації у діяльності.

Побудова освітнього середовища для підготовки магістрантів до професійної діяльності на засадах філософії людиноцентризму має передбачати не просто вплив на особистість, а залучення її як активної дієвої особи в процеси діяльності, в культурне середовище групи та вищого навчального закладу, яке виступає у вигляді цінностей, норм і правил. Гуманізація та гуманітаризація освіти, на нашу думку, має відбуватися не тільки в логіці навчальних предметів, а і в логіці організації навчального процесу. Це, зокрема, передбачає обов'язкове використання самоорганізаційних засад діяльності особистості, зміну стилю у стосунках «викладач – студент» на партнерські взаємини на основі співпраці та співтворчості.

Приведення процесів, що відбуваються в системі вищої освіти, у відповідність до нових умов та перспектив є проявом стратегічної установки на адекватність сучасним глобальним проблемам. Орієнтація на людиноцентризм, зокрема студентоцентризм, як філософію, яка актуалізує гуманістичні тенденції та забезпечує взаємозв'язок особистості й суспільства, передбачає, на нашу думку, здійснення освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених свідчать про те, що компетентнісний підхід забезпечує визначення більш повного, особистісно та соціально інтегрованого результату освіти. Це значною мірою має обумовити здатність особистості до вміння працювати в нових умовах, до прагнення навчитися жити разом з іншими в умовах розвитку процесів невизначеності, полікультурності, ефективно і морально справлятися зі своїми життєвими проблемами.

В умовах перманентної науково-технічної революції життєвий цикл сучасних технологій стає меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей, тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця.

Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти — підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього викладача вищої школи. Засобом у формуванні особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності — особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, а й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним при вирішенні будь-яких завдань, які постають перед ним.

На сьогоднішній день фахівець — це не тільки людина, яка набула значні спеціальні знання, а й той, хто вміє ці знання застосовувати, і що найважливіше, він повинен уміти вирішувати відповідальні завдання, проявляти ініціативу, мати навички в управлінні інформацією, бути толерантним до культурних відмінностей. Характерними на ринку праці, що часто змінюються, є такі якості фахівця, як здатність розробляти власні проекти і керувати ними, турбуватися про якість, як креативність, лідерство, прагнення до успіху, вміння працювати в команді, здатність до критики і самокритики.

Компетентнісний підхід — це ще й особливий інструмент зміцнення соціальної взаємодії вищої освіти з роботодавцями щодо налагодження їхньої спільної роботи з метою підвищення адаптації вузівської освіти до світових тенденцій і потреб ринку праці. Він посилює практико-орієнтованість освіти, її прагматичний, предметно-професійний аспект. У прагматичному сенсі компетентнісний підхід не може бути протиставлений ЗУНам, тому що він тільки націлено підкреслює значення досвіду, умінь практично реалізовувати знання, вирішувати завдання на цій основі. Але він не є тотожним ЗУНівському підходу, бо фіксує і встановлює підпорядкованість знань та умінь, наголошуючи на практичному їх використанні при вирішенні професійних завдань. Застосування компетентнісного підходу повинно привести до переходу від оцінювання знань до оцінювання компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому, створення передумови для подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти загалом.

У стандартах вищої освіти нового покоління, компетентність розглядається як інтегрована характеристика особистості, результат підготовки випускника вузу та його здатність виконувати дії в певних професійних і соціально-особистісних предметних компетенціях, які визначаються необхідним обсягом і рівнем знань, а також досвідом у діяльності певного виду [1].

Відповідність якості підготовки випускника вимогам галузевого стандарту має визначатися його соціально-особистісними, інструментальними, загальнонауковими та професійними компетенціями.

Із аналізу на розуміння необхідності у підготовці викладачів вищих навчальних закладів до здійснення професійної діяльності з навчання і виховання студентської молоді на засадах людиноцентризму, основними їх соціально-особистісними компетенціями вважаємо такі:

- дотримання етичних норм поведінки щодо інших людей та природи;
- порядність;
- відповідальність, турбота про якість роботи, що виконується;

- здатність до навчання протягом життя;
- здатність до критики й самокритики;
- креативність, здатність до системного мислення;
- адаптивність і комунікабельність;
- ініціативність, наполегливість у досягненні мети;
- толерантність;
- екологічна грамотність.

Дотримання етичних норм у поведінці щодо людей та природи передбачає уміння керуватися моральними нормами та цінностями.

Порядність забезпечується нездатністю до низьких, антиморальних, антисупільних вчинків.

Відповідальність, турбота про якість роботи, що виконується, характеризується умінням виконувати зобов'язання, відповідати за свої вчинки, ставитися відповідально до роботи, що виконується.

Здатність до навчання протягом життя має підґрунтям уміння розвиватися відповідно до своїх потреб, поліпшувати свої інтелектуальні здібності.

Уміння виявляти недоліки і помилки та виправляти їх, розв'язувати протиріччя є не що інше, як здатність до критики й самокритики.

Креативність, здатність до системного мислення передбачає генерацію нових ідей і варіантів у розв'язуванні завдань, конструктивність та цілісне бачення проблем.

Адаптивність та комунікабельність — це уміння адаптуватися до роботи за професією, до нових факторів середовища, уміння спілкуватися.

Ініціативність, наполегливість у досягненні мети забезпечується умінням знаходити нові, нешаблонні рішення і засоби для їх виконання, проявляти гнучкість у подоланні перешкод.

Толерантність характеризується умінням поважати, сприймати та розуміти культури світу, форми самовираження та самовиявлення людської особистості.

Екологічна грамотність передбачає уміння використовувати виховні важелі впливу на користувачів природних ресурсів.

Зауважимо, що освітньо-професійну програму про підготовку викладачів вищої школи як складову галузевого стандарту вищої освіти за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» відповідно до європейської системи ECTS (системи залікових одиниць трудомісткості дисциплін) розроблено за модульним принципом. Для впровадження компетентнісного підходу у підготовку майбутніх викладачів вищої школи потрібно, щоб кожен з модулів оцінювався заліковими одиницями, а цілі модуля були виражені, як в традиційних термінах знань, умінь і навичок, так і в термінах компетенцій / компетентностей.

За допомогою кожного модуля має передбачатися опанування конкретними знаннями, вміннями, навичками та компетенціями щодо вирішення актуальних професійних завдань. Зазначимо, що поняття «компетенція» включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, поведінкову (результати освіти, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій). У формуванні компетенцій обов'язковим є проведення об'єктивного контролю засвоєння змісту модуля за уніфікованою для всіх модулів системою показників у досягненні цілей навчання.

Результатом упровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки магістрів з педагогіки вищої школи потрібно вважати, з одного боку, формування їх властивостей і якостей як соціальних особистостей, а з іншого, — формування здатності до виконання виробничих функцій та типових завдань професійної діяльності. Це, зрештою, приведе до формування компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Створюване в освітньому процесі вищого навчального закладу середовище має допомагати студенту, який має досвід педагогічної роботи і, як правило, вже працює у вищій школі, «вивчати» знання із власного досвіду, зі спостережень і сприймань, розкривати життєве значення об'єктів, що вивчаються, осягати принципи власних дій і керуватися ними у нових ситуаціях. Ідеальним результатом у навчанні магістрантів, на нашу думку, мають стати зміни у його подальшій діяльності (як професійної, так і соціальної) за таким алгоритмом: усвідомлення ключових проблем, що з'являлися у професійній та соціальній

діяльності; виникнення потреби в подоланні труднощів; зміна норм діяльності; забезпечення зміненої діяльності, її здійснення і контроль.

Для наближення до цього результату моделювання змісту професійної підготовки магістрів з педагогіки вищої школи на засадах людиноцентризму має обумовлюватися смисловою зв'язкою «культура → соціальне замовлення → замовлення особистості → освіта», а основними компонентами змісту мають стати когнітивно-інформаційний (системні теоретичні знання), досвід професійної діяльності та системне уявлення про нього (вміння, навички, компетентності), досвід емоційно-ціннісної регуляції і ціннісних орієнтацій, досвід творчої діяльності (здатність працювати в режимі саморозвитку).

Із огляду на це, основні етапи моделювання змісту підготовки магістрантів мають передбачати:

- загально-теоретичне моделювання. Зміст освіти відображає склад, структуру і основні характеристики професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи в сучасних умовах;
- моделювання професійно-предметної галузі, зважаючи на конкретні потреби студентів (варіативна складова освітньо-професійної програми);
- моделювання процесу переходу змісту навчання у зміст самонавчання.

Висновки

Внаслідок опанування змісту навчання у студентів мають проявлятися і розвиватися критерії зіставлення різних знань і норм, способів поведінки, а процес формування професійної компетентності повинен мати джерелом не зовнішні впливи (вони відіграють роль першого поштовху), а особистісне самовизначення. Саме філософія людиноцентризму «...акцентує увагу на розвитку людської самосвідомості, розумінні сутності людини, яка не залишається стабільною, а так чи інакше детермінується соціальними, економічними, технологічними процесами. Осягнення свого «Я» у філософії людиноцентризму є не що інше, як нарис людського самопізнання. Саме на його основі виникає можливість виробити перспективи подальшого розвитку суспільства» [4, 10].

Отже, ефективне вирішення завдань вищої освіти залежить від якості кадрового забезпечення вищих навчальних закладів, рівня професійної компетентності викладачів, які реалізують процес підготовки особистості до суспільного та професійного життя. Адаптація вищої освіти до світових тенденцій і потреб ринку праці має забезпечуватися впровадженням компетентнісного підходу до навчання, який передбачає визначення більш повного, особистісно та соціально інтегрованого результату освіти.

Надійною світоглядною основою під час підготовки магістрів з педагогіки вищої школи, що відповідає вимогам і запитам сучасної постіндустріальної цивілізації щодо знаючої, творчої та ініціативної людини, є філософія людиноцентризму, яка є новою якістю філософсько-освітнього розуміння людини, відповідальної перед сучасним і майбутнім життям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий стандарт вищої освіти України з напрямку підготовки 6.050101 «Комп'ютерні науки» : зб. норматив. документів вищої освіти. — К. : Видав. група БНУ, 2011. — 85 с.
2. Горський В.С. Історія української філософії: курс лекцій / В.С. Горський. — К., 1997. — С. 7.
3. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. — К. : Знання України, 2002. — 580 с.
4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. — К. : Педагогічна думка, 2009. — 520 с.
5. Fucuyama F. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution Farrar, Straus and Giroux / F. Fucuyama. — N.Y., 2002. — P. 130.

Драч И.И.

ЧЕЛОВЕКОЦЕНТРИЗМ КАК ФИЛОСОФСКИЙ ФУНДАМЕНТ ПОДГОТОВКИ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье рассмотрены идеи философии человекоцентризма как новой стратегии развития общества, ее актуальность в условиях модернизации высшего образования, в частности, при под-

готовке магистров педагогики высшей школы. Определены особенности проектирования образовательной среды высшего учебного заведения с позиций компетентностного подхода, который предполагает определение личностного и социально интегрированного результата образования.

Ключевые слова: человекоцентризм, образовательная среда высшего учебного заведения, подготовка магистров педагогики высшей школы.

Drach I.I.

HUMAN CENTRISM AS A FOUNDATION OF MASTERS' TRAINING IN HIGHER SCHOOL PEDAGOGICS

The article considers the ideas of the philosophy of human centrism as a new strategy of social development, its role in modernization of higher education, in particular for masters' training in higher school pedagogics. The author analyzes distinctive characteristics of designing the educational environment of institutions of higher education in terms of the competence-based approach which envisages determination of personal and socially integrated outcomes.

Key words: human centrism, educational environment of institutions, masters' training in higher school pedagogics.